

УДК 378147

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Іноземцев Т.В.

Полтавський державний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

У статті розглянуто окремі аспекти методики підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом Збройних Сил України. Розкрито суть поняття «самовиховання». Доведено значимість діяльнісного напрямку навчання для формування компетентностей майбутнього офіцера структури виховної роботи. Акцентовано увагу на важливості формування у майбутніх офіцерів вміння проектувати виховний процес, комунікативної компетентності та мовної культури. Підтверджено, що готовність майбутніх офіцерів до виховної діяльності з особовим складом Збройних Сил України є інтегрованим системним утворенням.

Ключові слова: майбутні офіцери структури виховної роботи, особистісно-орієнтована педагогіка, самовиховання, проектування виховного процесу, мовна комунікація.

Постановка проблеми. Особливості сучасного етапу становлення України та її Збройних Сил вимагають подальшого розвитку системи виховної роботи та морально-психологічного забезпечення діяльності особового складу. Аксиомою є те, що боєздатність Збройних Сил вирішальною мірою залежить від людського фактору, морального духу військовослужбовців. Саме тому, одним із головних завдань є впровадження в практику ефективних форм виховної роботи.

Модернізація Збройних Сил на професійній основі вимагає докорінної перебудови підготовки військових фахівців, передусім особистісно орієнтованої, суб'єкт-суб'єктної парадигми виховання особового складу в системі єдиної військової освіти України. Удосконалення у першу чергу потребує підготовка офіцерських кадрів, від чого залежать особистісно зорієнтовані зміни пріоритетів у всіх сферах військової освіти і виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У розробку науково-педагогічних основ виховання військовослужбовців значний внесок зробили військові педагоги і психологи: щодо методології військової педагогіки, виявлення головних за-

кономірностей і принципів підготовки військових фахівців (О.В. Барабанщиков, Г.Д. Темко, В.В. Ягупов та ін.); змісту військової освіти, шляхів підвищення ефективності виховання курсантів у процесі навчання (І.В. Біжан, В.Г. Герасимов, В.П. Давидов, М.І. Нещадим та ін.); окремих питань виховної роботи, що стосуються дисциплінованості, самостійності, відповідальності у контексті військово-професійної та інженерно-технічної підготовки фахівців (В.І. Вдов'юк, О.М. Герасимов, Т.М. Міст та ін.). Віддаючи їм належне, слід зазначити, що дослідження більшості названих учених базуються на функціональному підході до виховання особистості.

Наукові інтереси зарубіжних авторів (А. Акеркпехт, М. Ейнскау, М. Коллінс, К. Евелін та ін.) концентруються переважно на питаннях проектування виховання, моделювання особистості військового фахівця, специфіки контролю і керівництва у військах, а також формування лідерських якостей, ораторської майстерності тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Перед вітчизняною освітньою системою стоїть завдання сформувати грома-

дянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності, а формування ключових компетентностей, що відповідають основним видам діяльності громадянина, стає актуальним завданням навчально-виховного процесу вищого навчального закладу, зокрема військового. Дж. Равен у зміст поняття «компетентність» вкладає специфічну здатність людини, необхідну для ефективного виконання конкретної діяльності в певній предметній галузі. Ця здатність передбачає наявність у людини загальних і вузько-спеціальних знань, особливого роду предметних навичок, способів мислення, розуміння відповідальності за свої дії [7, с. 6]. Це цілком стосується підготовки майбутніх офіцерів структури виховної роботи Збройних Сил України.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та виокремленні основних напрямів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів структури виховної роботи Збройних Сил України.

Завдання дослідження: 1) теоретично обґрунтувати концептуальні підходи побудови педагогічного процесу, спрямованого на формування професійної компетентності майбутніх офіцерів структури виховної роботи Збройних Сил України; 2) з'ясувати сутність поняття «самовиховання» та показати його значення для професійного зростання офіцерів; 3) довести важливість викладання у вищих військових навчальних закладах риторики, що сприятиме удосконаленню їх мовної компетенції; 4) аргументувати доцільність навчання майбутніх офіцерів проектуванню виховного процесу.

Виклад основного матеріалу. Процес виховання і навчання курсантів вищого військового навчального закладу не уявляється без важливої складової – самовиховання. Це усвідомлена і цілеспрямована взаємодія з метою самостійного пошуку та формування в себе необхідних якостей, рис і форм поведінки. За визначенням С. Гончаренка: «Самовиховання – це систематична й свідомо діяльність людини, спрямована на вироблення в собі фізичних, розумових, моральних, естетичних якостей, позитивних рис волі й характеру, усунення негативних звичок» [1, с. 295].

Сьогодні стан організації та проведення виховної роботи з курсантами вищого військового навчального закладу вимагає нової побудови виховного процесу, де б цілеспрямовано і усвідомлено формувалася виховна стратегія військового закладу. І тут неперечне значення має проєктивна, особистісно-орієнтована педагогіка, спрямована на випереджаюче, цілісне, функціональне розв'язання основних суперечностей, що виникатимуть у становленні військового вищого навчального закладу, де б була можливість виховувати творчу особистість, забезпечуючи умови для повноцінного фізичного, психічного й духовного розвитку курсанта, формувати захисника Батьківщини, вчити його реалізувати себе багатомірно [3, с. 74].

За визначенням професора Ягупова В.В. основними умовами здійснення самовиховання є: створення сприятливого морально-психологічного клімату в колективі; формування яскравих ідеалів; озброєння вихованців прийомами, способами, методами та формами самовиховання, його ефективною методикою; прищеплення навичок і вмінь самовивчення, виокремлення позитивних

і негативних індивідуально-психологічних якостей; допомога в опрацюванні програми самовиховання та її реалізації; створення умов для самовиховання; популяризація позитивного досвіду самовиховання, стимулювання за досягнуті позитивні результати [9, с. 546].

З огляду на це продовжує бути актуальною необхідність удосконалення навчально-виховного процесу в вищих військово-навчальних закладах Збройних Сил України. В основу цього процесу, на нашу думку, має бути покладено гуманістичну педагогіку співробітництва, партнерства, співтворчості, що моделює виховання за зразком переходу від навчально-дисциплінарної моделі організації педагогічного процесу до особистісно-орієнтованої моделі виховання, коли кожний курсант є універсальною особистістю, а закони фізичного, психічного, соціального й духовного розвитку, процеси та зміни, що відбуваються у внутрішньому світі юнака у новому для нього середовищі, стають головними орієнтирами у виховній діяльності навчального закладу.

На сучасному етапі трансформації усіх сторін життя нашого суспільства та розбудови Збройних Сил України, формування національної та моральної свідомості військовослужбовця набуває особливого значення, а процес постійного самовдосконалення та самовиховання особистості майбутнього офіцера Збройних Сил України потребує оновлення системи виховання в вищому навчальному закладі. Важливе місце серед факторів формування особистості, у тому числі й особистості військовослужбовця, має діяльність. Особливим видом людської діяльності є діяльність військова, у характері, змісті та особливостях якої закладені великі соціально-психологічні та виховні можливості. Військова діяльність підпорядкована чітко вираженим суспільно-державним цілям і об'єктивно зумовлює глибоко гуманістичний характер. Сучасні складні комплекси озброєння та бойової техніки значно підвищили взаємозв'язок військовослужбовців при вирішенні навчально-бойових завдань. Специфічність умов колективної військової діяльності потребує від особового складу спільних і узгоджених дій, високої бойової майстерності, дисципліни, що здійснює формуючий вплив на особистість військовослужбовця. Е.П. Утлік відзначає: «Взаємовідносини в колективі являють собою специфічну мережу внутрішньо колективних зв'язків, обумовлених ідейною єдністю, взаємними оцінками діяльності і особистості військовослужбовців, почуттями поваги, довіри, товариства і відповідальності один за одного» [8, с. 142].

Специфіка діяльності офіцера структури виховної роботи визначається його статусом у системі військово-соціального управління. Згідно нього він є заступником командира військової частини і радником командира з проблем організації виховної роботи, головним відповідальним за виконання рішення командира з цих питань. Його визначальна роль виявляється саме на етапі підготовки рішення командира до навчально-бойової діяльності або застосування військ.

Для вирішення завдань нашого дослідження також важливе значення має діяльнісний підхід до визначення цілей. Його основною перевагою є можливість формалізувати і трансформувати діяльність офіцера. Діяльнісний підхід, який ак-

тивізує його входження в різні види діяльності шляхом переходу від пасивної поведінки до активного включення у процес професійного зростання, здобуття знань і вмінь [9, с. 312].

Проектування виховного процесу є важливим видом діяльності його організаторів, цілеспрямована підготовка до якого підвищує ефективність виконання ними професійних обов'язків.

Алгоритм діяльності офіцера-організатора виховного процесу щодо його проектування складають такі дії: аналіз сучасного стану виховного процесу у підпорядкованих військових частинах; визначення його проблем (діагностування); прогнозування динаміки й умов переходу з існуючого в бажаний стан виховного процесу; моделювання діяльності всіх учасників виховного процесу, їх взаємодії та її науково-теоретичне обґрунтування; структурування змісту виховного процесу; конструювання технології виховного процесу; визначення засобів і критеріїв контролю і оцінки виховного процесу в цілому і виховної діяльності кожного із його учасників.

Ефективність проектування виховного процесу у військовій частині забезпечується наявністю в його організаторів розвинутої системи відповідних умінь. Ця система включає комплекс евристичних розумових дій, які виконуються в певній послідовності та ґрунтуються на попередньому досвіді, знаннях, уміннях, навичках, професійних якостях офіцера, які формуються під час навчання у вищому військовому навчальному закладі. Серед основних здібностей офіцера, що сприяють формуванню цих умінь, є дивергентне мислення та творча уява. Зміст таких умінь охоплює систему часткових завдань проектування виховного процесу (діагностування, прогнозування, моделювання, структурування, конструювання, оцінювання).

Практика соціального життя людства переконливо довела, що в успішному вирішенні будь-яких питань велику роль відіграє мовна комунікація. Комунікативні вміння та навички необхідні у будь-якій галузі діяльності, проте особливу роль вони відіграють у тих сферах соціального життя, що пов'язані з навчанням та вихованням. Сучасному офіцерові необхідні знання, навички, уміння, якості, про які мало хто підозрював ще двадцять років тому, але лише маючи відповідний когнітивний багаж, він здатний успішно виконувати завдання, що постають перед ним сьогодні. Сучасний офіцер Збройних Сил України повинен мати сформовані комунікативні навички, необхідні й достатні для того, щоб виконувати службові завдання без використання сили. Цей факт зумовлює необхідність формування комунікативної компетенції майбутніх офіцерів.

Професія офіцера тісно пов'язана з мовленням, більше того, характеризується «підвищеною мовленнєвою відповідальністю», як і будь-яка професія, пов'язана з управлінням людьми. Офіцерові доводиться і працювати індивідуально зі своїми підлеглими, і вести ділові переговори з представниками інших установ – тобто він повинен добре володіти навичками і міжперсонального, і ділового спілкування. Формуються ці навички під час вивчення риторики. Риторика вчить готувати та проводити бесіди, слухати й чути співрозмовника, подавати доречні репліки, коректно вступати в розмову, доповнюючи і розвиваючи тему бесіди або аргументовано заперечу-

ючи по суті предмету обговорення. Опанування основ мистецтва суперечки – еристики – дає змогу брати участь в дискусіях з дотриманням логічних законів і етико-психологічних правил. Як зазначає Л.М. Пелепейченко, «сучасний офіцер повинен уміти переконувати, апелюючи до свідомого сприйняття інформації. З огляду на це важливими є опанування законів подачі інформації, аргументації, максимум комунікації та їх практична реалізація» [5, с. 117].

Демократизація суспільства зумовила поширення ще одного соціального явища, а саме: утвердження гнучкості, толерантності у стосунках і як результат – відмову від огульних категоричних оцінок. Це слід враховувати й у формуванні концепції виховання. У проекції на формування комунікативних умінь і навичок курсантів інтерпретуємо згадану особливість як орієнтир у виборі форм роботи, в яких чільне місце мають посідати дискусії, круглі столи, ділові ігри тощо.

Ще одна риса сучасного суспільного життя – руйнування беззаперечного ставлення до авторитетів. Навряд чи можна назвати позитивною цю тенденцію, але вона існує, і це не слід ігнорувати. Очевидно, це тимчасова хвороба суспільства, бо не може народ розвиватись духовно без ідеалів, які приймаються всіма. Поки що колишні авторитети спростовані, але нові ще не ствержені. Духовна лакуна особливо відчутна саме у виховному процесі: молодь підсвідомо спрямована на пошуки ідеалу, і його місце часто займає хибний авторитет. Велике значення у процесі пошуку має особистість офіцера, з яким працюють курсанти. Юнаки, які вступають до військового навчального закладу, очікують зустріти свій професійний ідеал саме там. Якщо офіцер не відповідає цим запитам, у курсантів може статися руйнування ідеалів і очікувань, що негативно вплине на їх моральний стан. Нові соціальні умови вимагають формування активної життєвої позиції, створення підґрунтя для самореалізації кожного. У світлі завдань комунікативної освіти це означає, що кожен із курсантів має стати не стільки об'єктом формування комунікативних якостей, скільки суб'єктом цієї діяльності.

Другий комплекс проблем, які стосуються комунікативної компетенції майбутнього офіцера, пов'язаний із його вмінням, з одного боку, здійснювати мовний вплив, з іншого, протистояти йому. Офіцери будь-якого роду військ за своїми функціональними обов'язками повинні здійснювати мовний вплив на підлеглих. Передусім, сучасний офіцер повинен уміти переконувати, апелюючи до свідомого сприйняття інформації.

Важливим є питання культури мовлення сучасного офіцера, яку необхідно осмислити в декількох аспектах: відповідність загальнолюдським нормам моралі, національним нормам, нормам військового виховання. У зв'язку з навчальною роботою звернемо увагу ще на один факт. Дисципліна, яка зорієнтована на розвиток комунікативних якостей – будь то риторика чи теорія та практика мовленнєвого спілкування, – повинна мати беззаперечну практичну спрямованість, базуватися на діяльнісному підході до навчання, включати завдання, які спонукають курсантів моделювати мовленнєві ситуації, обираючи тактику мовленнєвої поведінки, відповідну комунікативним завданням.

Висновки. Таким чином, в умовах модернізації військової галузі, готовність майбутніх офіцерів до виховної діяльності з військовослужбовцями є інтегрованим системним утворенням у вигляді комплексу знань, умінь, навичок та особистісних якостей майбутнього офіцера, що характеризують його переконання, погляди, мотиви, почуття, ставлення до виховної діяльності та повинні бути сформовані під час навчання у вищих військових навчальних закладах. Формуванню професійної компетентності майбутнього офіцера структури виховної роботи Збройних Сил України сприяють

самовиховання, вміння проектувати виховний процес, вміння застосовувати на практиці принципи мовної комунікації, володіння культурою мовлення. Запропоновані напрямки підготовки майбутніх офіцерів структури виховної роботи не можуть розглядатися як засоби розв'язання всіх питань формування їх професійної компетентності. Розробка одних питань обов'язково поставить до порядку денного інші, але це вже буде новий рівень аналізу проблеми, і, тією чи іншою мірою, нові умови, створені потребами навчального процесу.

Список літератури:

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
2. Дзьобань О.І. Діяльність як фактор формування особистості у військовому колективі // Наукові записки Харківського військового університету. – 1999. – Вип. II. Соціальна філософія, педагогіка, психологія. – С. 47-49.
3. Кобернік О.М. Організація виховного процесу на засадах проективної педагогіки // Педагогіка і психологія. – 1998. – № 4. – С. 74-81.
4. Литвиновський Є.Ю. Офіцер структури виховної роботи – менеджер виховного процесу у Збройних Силах України // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. пр. / За заг. ред. Євтуха М.Б. – К.: КНЛУ, 2002. – Вип. 22. – С. 167-171.
5. Пелепейченко Л.М. Роль мовної комунікації у підготовці курсантів вищих військових навчальних закладів МВС до виховної роботи з особовим складом / Л.М. Пелепейченко, С.О. Іщенко // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 21. – С. 110-119.
6. Почепцов Г.Г. Теория и практика коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук. – Киев, 2001. – 656 с.
7. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы : пер. с англ. / Дж. Равен. – М.: Когито-Центр, 1999. – 144 с.
8. Утлик Э.П. Воинский коллектив // Основы военной психологии и педагогики. – М.: Воениздат, 1981. – 215 с.
9. Ягупов В.В. Педагогіка. – К.: Либідь, 2002. – 559 с.

Иноземцев Т.В.

Полтавский государственный педагогический университет
имени В.Г. Короленко

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ОФИЦЕРОВ К ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ В ВООРУЖЕННЫХ СИЛАХ УКРАИНЫ

Аннотация

В статье рассматриваются отдельные аспекты методики подготовки будущих офицеров к воспитательной работе с личным составом Вооруженных Сил Украины. Раскрыта сущность понятия «самовоспитание». Доказана значимость практического направления обучения для формирования будущего офицера структуры воспитательной работы. Акцентируется внимание на важности формирования у будущих офицеров умения проектировать воспитательный процесс, коммуникативной компетенции и языковой культуры. Подтверждено, что готовность будущих офицеров к воспитательной деятельности с личным составом Вооруженных Сил Украины является интегрированным системным образованием.

Ключевые слова: будущие офицеры структуры воспитательной работы, личностно-ориентированная педагогика, самовоспитание, планирование воспитательного процесса, языковая коммуникация.

Inozemtsev T.V.

Poltava State Pedagogical University
named after V.G. Korolenko

PREPARATION OF FUTURE OFFICERS TO EDUCATOR WORK IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE

Summary

In the article the separate aspects of methodology of preparation of future officers are considered to educator work with the personnel of the Armed Forces of Ukraine. Essence of concept «self-education» is exposed. Meaningfulness of militant approach of studies is well-proven for forming of competence of future officer of structure of educator work. Attention is accented on importance of forming for the future officers of ability to design an educator process, communicative competence and language culture. It is confirmed, that readiness of future officers to educator activity with the personnel of the Armed Forces of Ukraine is the integrated system formation.

Keywords: future officers of structure of educator work, personality-oriented pedagogics, self-education, planning of educator process, language communication.